

BITKA KOD SSKA 1593. GODINE

POVIJESNI MUZEJ HRVATSKE

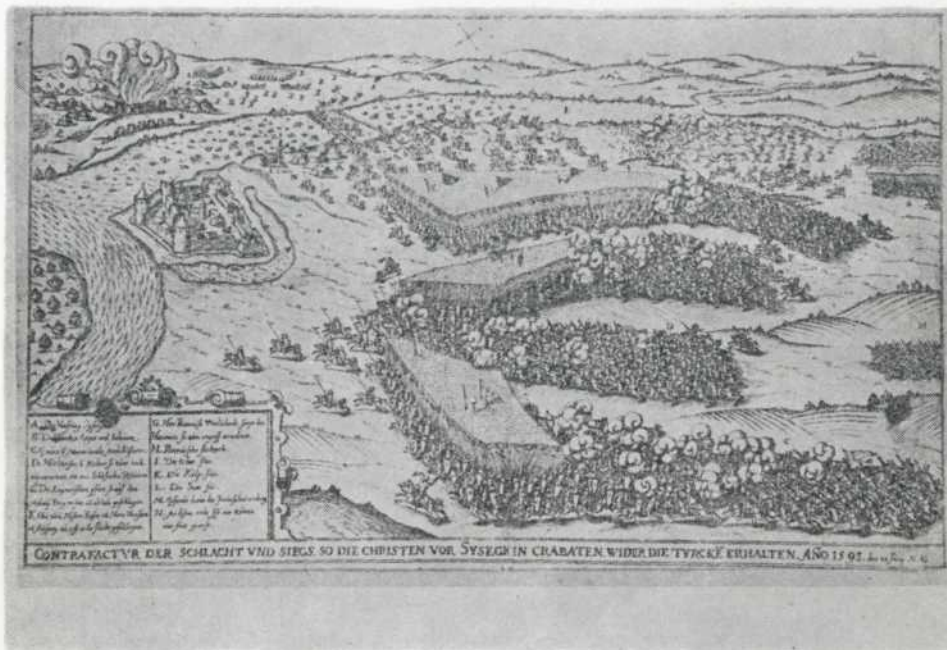
STUDENI — PROSINAC 1977.

Nezaustavljiv osvajački prodor Turaka na evropsko tlo započeo 1354. zauzimanjem Galipolja, nakon tragedije na Kosovom polju 1379., pada Bosne 1463. i poraza hrvatske vojske na Krbavskom polju 1493., nastavio se u 16. stoljeću s određenim ciljem da dopre do srca Evrope. Nakon Mohačke bitke 1526. ta strašna opasnost sve je više ugrožavala srednju Evropu osobito Unutarnje austrijske zemlje. U tom prodoru Turaka Hrvatska je u 16. stoljeću bila svedena na tužne ostatke ostataka nekadanjeg kraljevstva, kroz nju je prolazila granica između kršćanskog zapada i snažnog osmanskog carstva. U drugoj polovici tog stoljeća Hrvatska je obuhvaćala malen prostor između kranjsko-štajerske granice, Drave do Đurđevca, pa iznad Cazme (pala 1552.) i Save nešto niže od Siska, Kupe i Kapele planine. Kao posljednji obrambeni bedem između Kupe i Une odupirao se turskim navalama Bihać a sjevernije je Sisak nosio sav teret obrane.

Za srednju Evropu bio je taj uski hrvatski teritorij vrlo važno obrambeno područje koje je Hrvatskoj za više stoljeća nametnulo iscrpljujući rat. Pučanstvo se prorijedilo, seleći pred Turcima ostavljalo je za sobom pusta ognjišta pa se time zaustavio gospodarski razvoj zemlje. Granični pojas bio je organiziran u Vojnu krajinu koja se počela formirati nedugo iza Cetinskog sabora 1527. kada je Hrvatska izabrala Ferdinanda Habsburškog za svog kralja baš zato što je od njega očekivala pomoć protiv Turaka. Iz kraljeve obaveze date na tom saboru razvila se vojna granica koja to nije bila u današnjem smislu, već je to bio jedan granični prostor pokretno organiziran koji je s relativno malim sredstvima i ljudstvom na izvanredan način branio svoju zemlju i srednju Evropu od nadiranja Turaka. Na toj su granici naši seljaci-vojnici obrađivali svoju zemlju s oružjem u ruci da bi svakog časa mogli ostaviti plug i boriti se protiv nenadanih i neprekidnih provala neprijatelja. U prvo vrijeme Vojna krajina nije još bila zaseban teritorij, a krajiška vojska bila je sastavljena od hrvatskih plemićkih četa kao neredovite vojske i redovitih austrijskih i plaćeničkih odreda. Austrijski odredi i plaćenici dijelili su se u kapetanije a troškove njihovog izdržavanja preuzeli su kranjski, štajerski i koruski staleži. Zapovjedništvo nad tim odredima bilo je povjereno austrijskom generalu. Krajiška je vojska bila smještena duž granice po kraljevskim utvrdama i gradovima hrvatskih plemića. Te plemićke gradove morali su vlasnici, uz kraljevu pomoć koju nisu redovito primali, održavati o svom trošku što oni zbog nesigurnosti njihovih imanja i novčane oskudice često nisu mogli. Mnogi su hrvatski plemići zato svoje gradove predavali kralju. Polovicom 16. st. postojale su dvije Krajine: Slavonska između Drave i Kupe sastavljena od Koprivničke, Križevačke i Ivaničke kapetanije i Hrvatska krajina između Kupe i mora koju su sačinjavale Hrastovička, Ogulinska, Senjska i Bihaćka kapetanija. 1569. ove dvije Krajine dobile su zasebne zapovjednike, a 1578. obje

6030
069

Polovina vojske Hrvatska
KRAJIŠKA

su došle pod upravu strica tadašnjeg cara Rudolfa II nadvojvodu Karla. U svom nastojanju da bolje organizira Vojnu Krajinu nadvojvoda je 1579. dao sagraditi utvrdu Karlovac koji je postao središte Hrvatske krajine. Središte Slavonske krajine bio je grad Varaždin. Sjedište nadvojvodinog Ratnog vijeća bilo je u Grazu a tom vijeću bili su u vojnim poslovima potčinjeni i hrvatski ban i Hrvatski sabor. Nastala su tako dva vojnoupravna teritorija koja su postupno bila izuzeta vlasti hrvatskog bana i Sabora. Nezadovoljstvo u Hrvatskoj raslo je tim više što novac iz austrijskih zemalja u Vojnu krajinu nije stizao na vrijeme pa su vojnici, koji nisu redovito dobivali plaću, pljačkali plemićka imanja i seljake na tom području. Generalske i sve važne službe na Krajini dobivali su stranci, generali su čak nastojali dobiti pravo suđenja hrvatskim plemićima kako bi im imali razloga oduzimati imanja. Utvrde se nisu dovoljno obnavljale, a kraljevska četa na granici (do 1000 vojnika) bila je tako neredovito plaćena da je troškove njenog izdržavanja često podmirivao hrvatski ban.

Izgradnja Karlovca zaustavila je turske provale samo za kratko vrijeme. Ubrzo su Turci počeli napadati Pokuplje i Turopolje. 1580. upao je u Turopolje sandakbeg Ferhat i odveo u ropstvo 3000 ljudi a takve provale postojale su sve češće. Turcima je bio cilj da osvoje Zagreb kako ga ne bi morali obilaziti u svojim pohodima na Kranjsku. Glavna prepreka tom cilju bio im je, osim Bihaća, tvrđi grad Sisak vlasništvo zagrebačkog kaptola. Još između 1554. i 1550. da obrani svoj posjed, zagrebački je kaptol sagradio u neposrednoj blizini ušća Kupe u Savu jaku tvrđavu o obliku trokuta s tri barijerske kule za tešku artiljeriju. Tu utvrdu nije izdržavalo Ratno vijeće u Grazu već zagrebački kaptol. Turcima je na putu prema Zagrebu smetala i utvrda Brest sagrađena tek 1584. ali je njena važnost bila u tome što je zatvarala najkraći put na liniji Banja Luka (sjedište Bosanskog pašaluka) — Sisak — Zagreb. 1584. za hrvatskog bana postavljen je dvadeset i šest godišnji Toma Erdödy koji je već iste godine potukao kod Slunja jake turske čete koje su se vraćale s plijenom iz Kranjske. Dvije godine kasnije ponovo je nedaleko Ivanića razbio čete Alibega koji je provalio u Slavoniju. Početkom 1591. na čelo Bosanskog pašaluka došao je slavohlepan i ratoboran Hasan-paša Predojević. Porijeklom iz Hercegovine on je postigao visoke položaje u Carigradu i bio ovjenčan ratnom slavom. Kada je došao u Bosnu njegovu su ambiciozni planovi bili da osvoji Bihać, Sisak i Zagreb kako bi otvorio Turcima put u daljnjem naderanju na zapad. Već u kolovozu 1591. provalio je s jakom vojskom do Siska i započeo opsadu. U tvrdu Sisak hrabro su branili zagrebački kanonici Nikola Mikac i Stjepan Kovačević, a ban Toma Erdödy i vrhovni kapetan Slavonske krajine Stjepan Grasswein svojim četama prisilili Hasan-pašu da se nakon četiri dana opsade morao povući. Ban je krenuo za njim i zauzeo svoj djedovski grad Moslavinu. Za osvetu paša je popalio kraj oko Božjakovine i Vrbovca i zauzeo Ripač na Uni nedaleko Bihaća. Hrvatski sabor proglasio je 5. siječnja 1592. sveopći zemaljski ustanak (insurekciju), jer se očekivalo da će u proljeće Hasan-paša obnoviti akciju na Sisak. U sveopćem zemaljskom ustanku morali su na poziv bana u banskoj vojsci sudjelovati svi plemići sa svojim četama, sva duhovna lica i građani. Kmetovi su morali od svakog dimnjaka dati dva pješaka, a od deset dimnjaka jednog konjanika i tako sastaviti čete svojih gospodara. U proljeće 1592. s oko 40.000 ljudi nedaleko Siska na ušću Petrinjčice u Kupu Hasan-paša je sagradio utvrdu Petrinju kao stratešku točku za zapad na sisačku tvrđavu. Iza toga paša je krenuo na Bihać koji se nakon devet dana opsade morao predati. Bihać je bila posljednja vrlo važna utvrda u dolini Une pa je sada obrambena linija išla od Ogulina, preko Karlovca uz Kupu na Sisak. Nakon pada Bihaća krajiška je vojska pokušala Turcima zatvoriti prijelaz preko Kupe, ali je kod Bresta bila teško poražena. Od 24. do 29. srpnja Hasan-paša ponovno je podsjedao Sisak ali je i ovog puta obrana pod zapovjedništvom kanonika Mikca bila tako uspješna da se paša morao povući. Dva neuspjeha pod Siskom Hasan-paša je morao osvetiti i zato se temeljito pripremao do sljedeće godine.

U travnju 1593. Turci su sagradili novi most kod Petrinje i osvojili kaštel Drenčinu. Bile su to pripreme za konačni obračun sa Siskom. 15. lipnja 1593. Hasan-paša je s vojskom od oko 12.000 ljudi (u izvorima je broj te vojske vrlo različit) došao pred Sisak, kojeg je branila posada od 300 domaćih i oko 500 stranih vojnika pod zapovjedništvom kanonika Matije Fintića i Blaža Đuraka. Paša je naložio zborničkom Memi-begu da s manjim dijelom vojske prijeđe preko mosta Kupu i da se ukopa pred sisačkom tvrđavom. Paša je ostao s većim dijelom vojske na desnoj obali Kupe. Iz neposredne blizine Memi-beg je topovima tukao gradska vrata, strijelnice i naročito oblu kulu do rijeke. Prvi turski jurši na grad bio je odbijen, ali je borbenost posade opala nakon pogibije Matije Fintića. Obranu je dalje vodio sam Blaž Đurak koji je poslao glasnike banu Tomi Erdödyju i zapovjedniku Vojne krajine Ruprechtu Eggenbergu i tražio hitnu pomoć. Ban je odmah pozvao hrvatske plemiće na zbor u Zagreb, a Eggenberg je javio zapovjedniku Slavonske krajine Stjepanu Grassweinu i karlovačkom generalu Andriji Auerspergu da s vojskom odmah krenu »ne štedeći noćnog i dnevnog hoda«. Hrvatske, krajiške i carske čete sakupile su se kod Svete Klare. 21. lipnja utaborile su se kod kaštela Novigrada na Savi nedaleko Siska. Kršćanska je vojska brojila oko 5000 vojnika. Ban Toma Erdödy vodio je svoju bansku četu i čete zemaljskog ustanka, uz njega su bili kapetani Ivan Drašković, Stjepan Tahi, Benedikt Turoc, Franjo Orehovački, Vuk od Druškovca i grof Stjepan Blagaški. Došao je i banov brat Petar sa svojim žumberačkim uskocima. Očekivalo se Jurja Zrinskog, ali se on pismeno ispričao. U taboru su bili sa svojim odredima zapovjednik Eggenberg, general Auersperg, Stjepan Grasswein, Melkior Rödern sa četom šleskih strijelaca i mnogi kapetani. 22. lipnja sastalo se u šatoru generala Auersperga bojno vijeće u kojem je, na glas iz Siska da će grad još taj dan pasti nestalo ranijih razmimoilaženja, bilo jednoglasno odlučeno da vojske odmah krenu. Oko 13 sati stigli su na polje pred Sisak u bojnom redu. Prednju četu hrvatskih konjanika i pješaka vodio je ban, njih su štitili karlovački arkebužiri (konjanici i pješaci naoružani puškama arkebužama) kojima je zapovjedao general Auersperg. Iza njih bio je odred strijelaca Melkiora Röderna, a stražnju je četvu vodio zapovjednik Eggenberg. Kada je doznao za dolazak kršćanske vojske Hasan-paša, koji je još bio na desnoj obali Kupe, prešao je s dijelom vojske preko mosta na lijevu obalu i rasporedio vojsku tako da mu je Kupa bila za leđima, lijevo Odra a desno most koji mu je trebao služiti za vezu s taborom u kojem je ostavio dio vojske za rezervu. Turski bojni red od oko 10.000 vojnika bio je dug skoro pola milje. Pješaci i janjičari strijelci bili su lijevo od Odre, Memi beg je zapovjedao čelom vojske, a Hasan-paša je bio na desnom krilu. Prve navale hrvatskih konjanika na lijevo krilo janjičari su odbili, no ostala turska vojska nije izdržala navalu karlovačkih arkebužira i Rödernovih strijelaca pa je počela uzmicati prema mostu. U tom odlučnom času kršćanska se vojska probila do mosta i presjekla Turcima uzmak. Paša više nije mogao pozvati rezervne čete s desne obale Kupe a nije mu bio moguć ni uzmak preko rijeke. Tada je Blaž Đurak s posadom provalio iz

tvrđave i stao goniti neprijatelja. Bitka je trajala nešto više od jednog sata i bila je pogubna za Turke. Prema turskim izvorima utopilo se do 8000 vojnika, u rijeci je našao smrt i toliko slavljeni Hasan-paša sa još četiri sandakbega. Kršćanska je vojska imala razmjerno male gubitke a stekla je veliki plijen u oružju, topovima i opremi. Vijest o toj velikoj pobjedi nakon stoljetnih neuspjeha odjeknula je slavljem u cijeloj Evropi. U Carigradu je taj poraz izazvao dojam da će biti izgubljene zemlje u Ugarskoj i Bosna pa su tu godinu nazvali »godinom poloma i poraza«. Hasan-paša, koji se dobro pripremio za bitku, očito je potcijenio snagu kršćanske vojske pa je počinio nekoliko taktičkih grešaka, ali je za ishod bitke isto tako bila značajna hrabrost i polet hrvatskih i austrijskih odreda i njihova premoć u vatrenom oružju. Ta je vojska bila svjesna važnosti te bitke i pobjede kojom je otklonjena opasnost koja je padom Bihaća 1592. zaprijetila ne samo Zagrebu i Hrvatskoj nego i susjednim austrijskim zemljama.

No ta je velika pobjeda ostala neiskorištena. Iza bitke Toma Erdödy pošao je sa svojim četama prema Petrinji, ali za njim nisu krenuli Eggenbergovi odredi koje je on raspustio kod Šiska i Auerspergovi koji su se slavo-dobitno vratili u Karlovac. Ban nije želio propustiti tako povoljnu priliku za nastavak borbe, ali je zapovjednik Eggenberg tvrdio da bez careve dozvole ne smije ništa dalje poduzeti. Posljedica toga bila je da su Turci već u kolovozu iste godine natrag zauzeli Sisak. Taj privremeni turski uspjeh nije više mogao ugroziti Hrvatsku, pod Siskom je tursko napredovanje našlo svoju krajnju sjeverozapadnu granicu koja više nikada nije bila preokraćena. Nakon sisačkog poraza sultan Murat III navijestio je caru Rudolfu II rat koji je trajao 13 godina. Glavne ratne operacije vodile su se u Ugarskoj, ali je i u Hrvatskoj bilo značajnih događaja. 1594. pobjedom nad Turcima kod Petrinje vraćen je Sisak iz kojeg se je povukla turska posada. 1595. definitivno je zauzeta Petrinja u kojoj je osnovana Petrinjska kape-tanija.

Bitkom kod Šiska zaustavljeno je napredovanje Turaka u Hrvatskoj. Ta je bitka bila prekretnica u odnosima snaga na hrvatsko turskoj granici. Prestala je stoljetna defenziva započeta porazom na Krbavskom polju 1493. a počela je dugotrajna borba za oslobađanje naših krajeva od Turaka.

Vlasta Brajković